

ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Резюме. Обґрунтовано необхідність застосування методу експрес-діагностики фінансової стійкості підприємства в Україні.

The summary. The necessity of application of method of express-diagnostics of financial firmness of enterprise is grounded in Ukraine.

Ключові слова: антикризове управління, банкрутство, бухоблік, криза, фінансовий стан.

Вступ. В умовах перехідної економіки різко зростає роль фінансових компонентів організації господарської діяльності підприємств. Це викликано, в першу чергу, ліквідацією безповоротної державної підтримки збиткових підприємств та зміни умов їх кредитування з боку банківської системи, невід'ємною рисою якого стає оцінка якості фінансового стану підприємств і впевненості в його стабільності. Це привело до того, що фінансова стабільність, ділова активність і фінансова ефективність стають основними елементами, які гарантують його виживання на ринку, бо банкрутство суб'єкта господарювання є настільки ж ймовірним результатом діяльності як тривале й ефективне його існування.

Суть проблеми. Такі зміни в економічному середовищі, в якому функціонує суб'єкт господарювання, вимагають відповідних змін у методиці фінансового аналізу при проведенні його як працівником підприємства, так і його партнерами та власниками. В умовах динамічних змін середовища та брак часу для проведення фундаментального фінансового аналізу все більшу роль відіграє експрес-аналіз фінансового стану підприємства на базі офіційної звітності. Разом з тим методики такого аналізу в Україні у зв'язку з переходом на нову систему стандартів бухгалтерського обліку розроблена недостатньо. Тому стоїть завдання вирішити цю проблему.

Запропонована методика експрес-діагностики фінансової стійкості базується на принципі «часової необмеженості функціонування» суб'єкта господарювання, згідно з яким і проводиться бухгалтерський облік його діяльності. Цей принцип означає, що у менеджменті підприємства немає ані наміру, ані вимушеної необхідності припинити в найближчому майбутньому його діяльність чи суттєво зменшити його масштаби.

В зв'язку з тим, що інформаційною базою експрес-аналізу виступає публічна фінансова звітність, то його проведення можна організувати в такій послідовності:

- виявлення та оцінка «проблематичних» статей балансу;
- виявлення й оцінка можливих причин різких коливань величини окремих елементів балансу та його структури;
- оцінка дотримання балансових пропорцій і критичних значень базових показників, які характеризують фінансовий стан підприємства;
- оцінка ймовірності банкрутства в найближчій і віддаленій перспективі.

Інформація про прорахунки в діяльності підприємства концентрується в його балансі та у формах фінансової звітності. Явні недоліки виявляються, якщо в балансі є «хворі» статті, які розділяють на такі дві групи:

- ті, що вказують на недоліки, які в найближчому майбутньому можуть привести до фінансової кризи;
- ті, що викликані певними недоліками в управлінні фінансовими та матеріальними ресурсами, що погіршує фінансовий стан підприємства.

До першої групи безумовно слід віднести, статтю «Збитки», а також наявність неповернених у встановлений термін кредитів і позик, простроченої кредиторської та дебіторської заборгованості. Наявність таких видів збитків вказує або на неефективний менеджмент, або на технологічну відсталість виробництва, що зумовлює низьку якість і високу собівартість продукції. Оцінку наявності непогашених кредитів і дебіторської та кредиторської заборгованості обов'язково слід проводити на базі динаміки цих сум за декілька суміжних періодів. Їх наявність свідчить про серйозні фінансові проблеми в роботі підприємства. Якщо такі суми присутні на кінець декількох періодів, то підприємство хронічно працює незадовільно і переживає фінансову кризу.

Коли непогашені кредити та прострочена кредиторська заборгованість перевищують 30 %

поточних зобов'язань, то це показує, що підприємство вступило у першу фазу фінансової кризи. Уточнити причини фінансової кризи можна тільки на основі матеріалів бухгалтерського обліку.

До другої групи слід віднести статті, подані в формах звітності, які можуть бути уточнені за допомогою аналітичних розшифровок. Оцінюючи їх, можна зробити висновок, що багато з них є комплексними, тобто інформація про якість роботи підприємства подана дещо у скритому вигляді. Це, в першу чергу, відноситься до кредиторської та дебіторської заборгованості, яка включає в себе невинуватену її частину. Тому за такими статтями оцінку краще давати не за зміною абсолютної суми, а за їх питомою вагою у валюті балансу.

Так, підвищення частки дебіторської заборгованості в активах підприємства, чи в робочому капіталі означає, що підприємство проводить нерозумну політику товарного кредитування відносно своїх клієнтів або є неплатоспроможним. Крім того за зміною частки дебіторської заборгованості може бути концентрація продаж за незначною кількістю клієнтів чи на вузьких сегментах ринку, скорочення цього ринку по різних причинах змушує підприємство йти на все більші уступки своїм споживачам з метою підтримання масштабів виробництва.

Тривожними сигналами можуть бути ріст заборгованості підприємства своїм постачальникам і кредиторам, сповільнення обороту кредиторської заборгованості, перевищення кредиторської заборгованості перед дебіторською. Занепокоєння повинно викликати й збільшення заборгованості перед працівниками, фінансовими органами та систематичне зменшення розміру дивідендних виплат або його дуже стрімкий ріст.

Взагалі суттєві зміни в статтях звітності, а особливо, в їх питомій вазі у валюті балансу повинні викликати обережність менеджменту підприємства.

Про недоліки в роботі підприємства можна також судити за деякими співвідношеннями між окремими статтями. При цьому слід мати на увазі, що статті цієї групи можуть бути у звітності не тільки у фінансово нестабільних суб'єктів господарювання, а й у тих, які працюють рентабельно.

Справа в тім, що ніколи не можна однозначно стверджувати які зміни є тільки позитивними, а які - тільки негативними. Так повинен насторожувати не тільки факт зниження виручки від реалізації продукції, але й її стрімке зростання, яке може бути наслідком агресивної маркетингової політики, привести до необґрунтованого збільшення дебіторської заборгованості та проблем з формуванням позитивного грошового потоку.

На наступному етапі експрес-аналізу фінансової надійності підприємства слід розрахувати й оцінити показники платоспроможності та фінансової стійкості та порівняти їх з нормативними значеннями, відслідковувати їх динаміку за останні два-три роки.

В якості оціночних показників на цьому етапі експрес-діагностики бажано використати такі показники, як масштаби операційної діяльності; частку підприємства на ринку, розмір власного та робочого капіталу, власного оборотного капіталу, операційного прибутку у валовому його обсязі, чистий грошовий потік, оборотність капіталу, показники ліквідності. Негативні поточні значення таких показників, або їх динаміка, свідчать про можливість виникнення в найближчому майбутньому значних фінансових проблем, в тому числі можливого банкрутства.

За цією методикою можна проаналізувати й інші показники роботи підприємства, негативні значення, яких не дають підстав розглядати поточний фінансовий стан як критичний, однак в сукупності вони свідчать, що при певних умовах і обставинах, або при не прийнятті правельних рішень, фінансова надійність підприємства може різко погіршитись. До таких показників можна віднести: нерівномірність і неритмічність роботи підприємства, зміна ключових працівників в апараті управління, відсутність інвестицій в технічний і технологічний розвиток виробництва, участь у судових та арбітражних процесах.

Зрозуміло, що не всі названі показники можна отримати з офіційної звітності, але менеджмент підприємства має доступ до такої інформації.

Завершують експрес-діагностику фінансової надійності суб'єкта господарювання оцінкою його можливого банкрутства. Згідно «Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства, чи доведення до банкрутства», затверджених Міністерством економіки України, слід здійснювати оцінку за допомогою коефіцієнта Бівера, який розраховується:

$$K_{\sigma} = (\Phi_n + \Phi_d) / (P_d + P_n), \quad (1)$$

де Φ_n - чистий прибуток підприємства;

Φ_a - сума амортизаційних нарахувань в собівартості продукції ;

Π_d - довгострокові зобов'язання;

Π_n - поточні зобов'язання підприємства.

Ознакою фінансової нестабільності суб'єкту господарювання є таке фінансове становище підприємства, у якого протягом тривалого часу (1,5 - 2 роки) цей коефіцієнт не перевищує 0,2. Це свідчить про те, що підприємство може спрямовувати на розвиток виробництва незначну частку своїх власних фінансових ресурсів, а, значить, у майбутньому одержить незадовільну структуру балансу.

Крім того для діагностики фінансової надійності можна використовувати такі прогностичні показники, як коефіцієнт можливої втрати (поновлення) платоспроможності, який розраховується:

$$K_{en} = \frac{K_{лк} + 3 * (K_{лк} - K_{лн}) / n}{K_{лн}} \quad (2)$$

$$K_{nn} = \frac{K_{лк} + 6 * (K_{лк} - K_{лн}) / n}{K_{лн}} \quad (3)$$

де K_{en} - коефіцієнт втрати платоспроможності;

K_{nn} - коефіцієнт поновлення платоспроможності;

$K_{лк}$ - фактичне значення коефіцієнту ліквідності на кінець періоду;

$K_{лн}$ - фактичне значення коефіцієнту ліквідності на початок періоду;

$K_{лн}$ - нормативне (критичне) значення цього коефіцієнту;

n - кількість місяців, за які знаходяться між початком та кінцем періоду.

В тому випадку, коли ці коефіцієнти більші за 1, то підприємство може, відповідно, втратити платоспроможність або її поновити протягом найближчих n місяців. Коли ж вони менші за 1, то, відповідно, за цей же період не втратить, або не відновить свою платоспроможність.

Точніші прогнози при проведенні експрес-діагностики відносно можливості банкрутства підприємства можна одержати з допомогою застосування методів регресійного та дискримінантного аналізу. Типовим інструментом такої діагностики є z - показник, який розраховується по моделі Альтмана 1965 року. За такою схемою:

$$z = 1,2 * X_1 + 1,4 * X_2 + 3,3 * X_3 + 0,6 * X_4 + 1,0 * X_5, \quad (4)$$

де X_1 - відношення робочого капіталу до суми всіх активів підприємства;

X_2 - відношення чистого прибутку до загальної вартості активів;

X_3 - відношення чистого доходу до загальної вартості активів;

X_4 - відношення ринкової вартості підприємства (ціна його акцій) до суми позиченого капіталу;

X_5 - відношення обсягу продажу до загальної вартості активів підприємства.

Однак дана модель оцінки ліквідності банкрутства, яка проводиться в більшості вітчизняних літературних джерел, на Україні використовуватись не може через нерозвинутість фондового ринку і тому досить важко одержати оцінку ринкової вартості підприємства. Тому з цією метою слід використовувати уточнену модель Альтмана 1985 року, в якій четвертий елемент розраховується як відношення бухгалтерської вартості суми простих і привілейованих акцій (акціонерний капітал) до бухгалтерської суми зобов'язань підприємства. Тоді модель оцінки z - показників матиме наступний вигляд:

$$Z = 0,717 * X_1 + 0,847 * X_2 + 3,107 * X_3 + 0,420 * X_4 + 0,998 * X_5 \quad (5)$$

Якщо $z < 1,2$, то ймовірність банкрутства дуже висока, коли $1,2 < z < 2,0$, то ймовірність банкрутства висока, коли $2,0 < z < 2,9$, то ймовірність банкрутства можлива, і нарешті - коли $z > 2,9$, то підприємство є фінансово стійким, а ймовірність банкрутства - дуже низька. За даними

Проблеми мікро- та макроекономіки України

зарубіжних джерел точність прогнозування банкрутства за цією моделлю сягає 95 %.

Існує ще декілька модифікацій цієї моделі, яку розробляли вчені інших країн. Так у Великобританії в 1997 р. Тофлер запропонував наступну модель:

$$Y = 0,53x_1 + 0,13x_2 + 0,18x_3 + 0,16x_4 \quad (6)$$

де X_1 - співвідношення прибутку від реалізації і суми короткострокових зобов'язань підприємства;

X_2 - співвідношення оборотних активів та суми всіх зобов'язань;

X_3 - співвідношення короткострокових зобов'язань та суми всіх активів;

X_4 - співвідношення суми продаж до суми всіх активів;

Коли Y більший за 0,3 загроза банкрутства мінімальна, тобто підприємство фінансово стабільне, а коли Y менший за 0,2, то підприємство переживає фінансову кризу і ймовірність банкрутства дуже висока.

Модель Спрінгейта також має чотири фактори, але більше орієнтовані на майбутні доходи підприємства. Вона має такий вигляд:

$$A = 1,03x_1 + 3,07x_2 + 0,66x_3 + 0,4x_4 \quad (7)$$

де x_1 - відношення суми оборотних активів до загальної вартості капіталу;

x_2 - співвідношення прибутку до сплати податків і відсотків та загальної вартості активів;

x_3 - співвідношення прибутку до сплати податків та короткострокової заборгованості;

x_4 - співвідношення обсягу продаж та загальної вартості активів.

Коли A менша за 0,862 то фінансовий стан підприємства не стабільний і воно є потенційним банкрутом. Коли ж A більша за 2,451, то загроза банкрутства мінімальна і підприємство фінансово надійне. В цілому надійність за цією моделлю не перевищує 90%.

Зауважимо, однак що у вітчизняній практиці експрес-діагностики зазначені моделі застосовуються ще явно недостатньо, що викликало з одного боку недостатнє врахування ними умов нашого економічного життя, а з другого недостатнє знайомство з їх перевагами та недоліками вітчизняних фінансових менеджерів. Тому ми пропонуємо перейти від інтегральних показників розрахованих по певній моделі до спеціального коефіцієнта можливості банкрутства, який можливо розраховувати за такою схемою:

$$K_{мб} = Z_n / Z_g \quad (8)$$

де $K_{мб}$ - коефіцієнт можливості банкрутства;

Z_n - інтегральний показник по моделі для кожного підприємства;

Z_g - інтегральний показник по цій ж моделі на основі середньогалузевих показників.

Якщо $K_{мб} > 1,5$, то фінансовий стан підприємства відносно стабільний і йому банкрутство не загрожує. Коли знаходиться в межах від 0,8 до 1,5 то фінансовий стан підприємства задовільний, хоча в нього можуть бути певні фінансові проблеми. І на завершення, якщо $K_{мб} < 0,8$ то підприємство переживає фінансову кризу та ймовірність банкрутства для нього дуже висока.

Висновки. Таким чином слід відзначити, що окремі етапи та аналітичні показники експрес-діагностики, якщо їх використовувати ізольовано, не дозволяють однозначно оцінювати фінансову надійність суб'єкта господарювання. Тільки використовуючи їх в комплексі та при їх просторово-часовому співставленні можна поставити правильний діагноз якості фінансового менеджменту на підприємстві і прийняти обґрунтовані антикризові управлінські рішення.

Використана література

1. Антикризове управління: Підручник/ За ред. Е.М. Короткова. – М.: ИНФРА, 2001. – 432 с.
2. А.Н. Люкшинов. Стратегічний менеджмент: Навчальний посібн. для вузів.- М.: ЮНІТІ-ДАНА, 2000. – 375 с.
3. Шершньова З.Е., Оборська С.В. Стратегія управління. Навч. Посібник. – К. 1998. –234 с.